

O'ZBEK TILI O'QITISH METODIKASINING QO'LLANISHI

Alimov Qo'zijon Djumayevich*Farg'ona viloyati Farg'ona tumani 46- maktabning o'zbek tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilini o'qitishning samarali strategiyalari ko'rib chiqilib, tilni kommunikativ o'qitish, topshiriq asosida o'qitish va grammatika-tarjima metodi kabi usullarga e'tibor qaratiladi. Bu madaniy elementlarning integratsiyalashuviga va ta'limni kuchaytirish uchun zamonaviy texnologik vositalardan foydalanishga urg'u beradi. Maqolada, shuningdek, o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan ta'lim va keng qamrovli baholash usullari muhimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: O'zbek tilini o'rgatish, til pedagogikasi, kommunikativ til o'qitish, vazifaga asoslangan o'qitish, grammatika-tarjima metodi, madaniy integratsiya, til o'rganish texnologiyasi.

O'zbek tilini o'qitish ham har qanday tilni o'rgatish kabi nazariy bilim va amaliy qo'llashni uyg'unlashtirishni o'z ichiga oladi. Samarali metodologiya lingvistik tamoyillarni, madaniy kontekstni, o'quvchilar ehtiyojlarini va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni hisobga olishi kerak. Quyida biz o'zbek tilini o'qitishdagi asosiy elementlar va innovatsion strategiyalarini o'rganamiz.

Lingvistik asoslar

O'zbek tilining tuzilishini tushunish samarali o'qitish metodikasini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Turkiy til bo'lmish o'zbek tili o'ziga xos fonologik, morfologik va sintaktik tuzilishga ega. Asosiy lingvistik xususiyatlarga unlilar uyg'unligi, aglutinativ morfologiya va SOF (sub'ekt-ob'ekt-fe'l) so'z tartibi kiradi. O'quvchilar duch kelishi mumkin bo'lgan umumiy muammolarni hal qiladigan darslarni loyihalash uchun o'qituvchilar ushbu jihatlarni yaxshi bilishlari kerak.

Pedagogik yondashuvlar

Kommunikativ tillarni o'rgatish: Ushbu yondashuv real hayotda muloqot qilish qobiliyatini ta'kidlaydi. O'zbek tilini o'qitishda kommunikativ tillarni o'rgatish o'zaro ta'sir orqali gapirish, tinglash, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantiruvchi faoliyatni o'z ichiga oladi. Rolli o'yinlar, guruh muhokamalari va real hayotni simulyatsiya qilish o'quvchilarni tilga singdirishning samarali usullaridir.

Vazifaga asoslangan til o'rgatish: Vazifaga asoslangan til o'rgatish tildan muayyan vazifalarni bajarish uchun vosita sifatida foydalanishga qaratilgan. O'zbek tili darsida vazifalar qatoriga bozorda sayr qilish, ish suhbatini o'tkazish yoki madaniy an'analarni muhokama qilish kiradi. Ushbu yondashuv talabalarga til tuzilmalari va lug'atni mazmunli kontekstda o'rganishga yordam beradi.

Grammatika-tarjima usuli: Zamonaviy pedagogikada kamroq ta'kidlangan bo'lsa-da, grammatika-tarjima usuli o'zbek tilining rasmiy jihatlarini tushunish uchun foydali bo'lib qolmoqda. Bu usul grammatik qoidalarning batafsil tushuntirishlarini, lug'at

ro'yxatini va tarjima mashqlarini o'z ichiga oladi. Bu ilg'or malaka uchun zarur bo'lgan kuchli grammatik asosni yaratishga yordam beradi.

Audiolingual usul: Bu usul til naqshlarini singdirish uchun takrorlash va mashqlardan foydalanadi. O'zbek tili uchun bu unlilar uyg'unligi qoidalari, fe'l kelishiklari va gap tuzilmalarini takroriy mashq qilishni o'z ichiga olishi mumkin. Audiolingualizm, ayniqsa, til o'rganishning dastlabki bosqichlarida asosiy naqshlarni yodlashda samaralidir.

Zamonaviy texnologik vositalar

Texnologiya til o'qitishda inqilob qildi, o'zbek tili o'qituvchilari uchun yangi vositalar va resurslarni taklif qildi:

Raqamli til laboratoriyalari: Ushbu laboratoriyalar talaffuz, grammatika va lug'atni mashq qilish uchun interaktiv dasturiy ta'minotni taqdim etadi. Ular zudlik bilan fikr-mulohazalarni taklif qiladilar, bu esa o'quvchilarga xatolarni real vaqtda tuzatishga imkon beradi.

Onlayn ta'lim platformalari: Duolingo, Memrise va Rosetta Stone kabi veb-saytlar va ilovalar o'zbek tilini o'rganish kurslarini taklif qiladi, ularda o'yin shaklida o'rganish, intervalgacha takrorlash va interaktiv mashqlar mavjud.

Multimedia resurslari: O'zbek tilidagi videolar, podkastlar va musiqalar o'quvchilarni tilga singdirishi mumkin. YouTube va Spotify kabi platformalar tinglash amaliyoti va ona tilida so'zlashuvchilar bilan tanishish imkonini beruvchi o'zbek ommaviy axborot vositalariga kirish imkonini beradi.

Virtual sinflar: Zoom va Google Classroom kabi vositalar masofadan o'qitishni osonlashtiradi, bu o'quvchilarga jonli darslarda qatnashish, muhokama forumlariga qo'shilish va ko'plab onlayn resurslardan foydalanish imkonini beradi.

O'zbek tili o'qitish metodikasining asosiy maqsadi til imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli va unumli foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qilish; mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish; milliy istiqloq g'oyasini, sharqona tarbiyani shakllantirish; talaba shaxsini ma'naviy (balog'at va fashohat ilmi bilan) boyitishdan iborat. Til o'qitish metodikasining asosiy maqsadi quyidagi jadvalda aniq ko'rsatilgan.

O'zbek tili o'qitish metodikasi				
Amaliy maqsad	Tarbiyaviy maqsad	Ta'limiy maqsad	Rivojlantiruvchi maqsad	Yo'naltiruvchi maqsad

Jadvalda o'qitish maqsadi besh turda ko'rsatilgan:

1. Amaliy maqsad: til imkoniyatlaridan mustaqil va erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qiliish. Bu maqsadni amalga oshirishda o'quvchilarning tilni muloqot vositasi sifatida o'zlashtirishlari nazarda tutiladi. Shu bilan bir qatorda ayrim um um o'quv malakalarining shakllantirilishi ham nazarga olinadi. Bular qatorida darslik, o'quv qo'llanmalari va badiiy adabiyot ustida ishlay olish, o'z fikr mulohazalarini mantiqli va izchil tarzda ifodalay bilish, ayrim qaydlami amalga oshirish, ta'lim ning zamonaviy texnologiyalaridan foydalana bilish va boshqalarni ko'rsatish mumkin. Demak, amaliy maqsad faqat boshqalar bilan muloqotga kirisha olishni

ta'minlashdangina iborat emas ekan. Til o'rganishdagi amaliy maqsadning bu tarzda kengroq tushunilishi uning chegarasizligini anglatmaydi. Har bir ta'lim bosqichi va aniq sharoitdan kelib chiqqan holda uning turlari ham boshqa-boshqa bo'lishi tabiiydir. Tilni amaliy jihatdan egallash darajalarini belgilash hamda bu jarayondagi oraliq va oxirgi maqsadlarni aniqlash zarurati ham mavjud. Bu mulohazalar nutqiy faoliyat turlariga ham tegishli.

2.Ta'limiy maqsad: talabalarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini egallash, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni shakllantirish. Bu yerda o'quvchilarning umumiy madaniy saviyasini yuksaltirishga asosiy urg'u tushadi. Asosiy maqsad til vositasida ularning dunyoqarashlarini kengaytirishdan iborat bo'ladi. Ushbu maqsadni amalga oshirishda turli mavzu va hajmdagi matnlar, o'quvchilar bilan amalga oshiriladigan suhbatlar, dolzarb hayotiy muammolarning muhokamasi, o'qilgan badiiy asarlar, ko'rilgan filmlar tahlili qo'l keladi. Ta'limiy maqsadlarga erishish o'quvchilarning mantiqiy tafakkurining rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zero, o'quvchilar tilni egallash jarayonida reja va qisqa tezislarni tuzish, reja asosida hikoya qilish singari topshiriqlarni ham bajarib borishadi. Ular, ayni paytda, o'quvchilarning umumiy muloqot madaniyatining, aqliy mehnat usullarining takomillashib borishiga ham xizmat qiladi.

3.Tarbiyaviy maqsad: ma'naviy, g'oyaviy-estetik tarbiya berish. Til o'rganish jarayonida xalqning ma'naviy-axloqiy qadriyatlariga yaqinlashish imkoni ko'payadi. Birgina maqollarni olib ko'raylik. Ularda xalqning asrlar davomida shakllangan baholovchi-emotsional qarashlari ham mujassamlashgandir: Qozonga yaqin yursang, qorasi yuqar, yomonga yaqin yursang, balosi yuqar. Yaxshi topib gapiradi, yomon qopib gapiradi.

4.Rivojlantiruvchi maqsad: o'quvchi shaxsini aqliy jihatdan rivojlantirish. Ona tilini o'rgatish jarayonida o'quvchining lisoniy qobiliyatlari bilan birgalikda ona tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishlari ham ortib boradi, ayni paytda uning irodaviy xususiyatlari, xotirasi baquvvatlashadi, til vositasida esa olam va odamga bog'liq bo'lgan turfa ma'lumotlarni o'zlashtiradi.

5.Yo'naltiruvchi maqsad: talaba tafakkurini kelajakni ko'zlagan holda maqsadli yo'naltirish. Fanda bu tilida nisbatan global yoki strategik maqsad degan nom berilishi ham tasodifiy emas. Til vositasida o'quvchilarning dunyoqarashlari kengayadi, umummadaniy saviyalari ko'tariladi, badiiy-estetik didlari kamol topadi. Agar til darslarida o'quvchining kelajakdagi maqsadlari ham uyg'unlashtirilsa (masalan, chuqurlashtirib o'rganiladigan fanlar esga olinishi mumkin), yanada katta samaralar kafolatlanadi.

Til metodikasini o'qitishning asosiy vazifasi talabalarni erkin, ijodiy, mustaqil fikrlarini og'zaki va yozma shaklda, adabiy til me'yorlari asosida to'g'ri ifodalay oladigan, bir ma'noni turli holatlarda bera bilish ko'nikmasi shakllangan, adabiy nutq me'yorlarini egallagan, yetuk murabbiylarni tarbiyalab yetkazishdir.

Baholash va fikr bildirish

Tilni samarali o'rgatish muntazam baholash va konstruktiv fikr-mulohazalarni talab qiladi. Turli baholash usullaridan foydalanish mumkin:

Shakllantiruvchi baholash. Viktorinalar, uy vazifalari va sinf ichidagi tadbirlar kabi doimiy baholashlar o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatish va yaxshilashga muhtoj sohalarni aniqlashga yordam beradi.

Yakuniy baholash. Yakuniy imtihonlar va standartlashtirilgan testlar umumiy til bilimini, o'qish, yozish, tinglash va gapirish ko'nikmalarini o'lchashni baholaydi.

Tengdoshlarning fikr-mulohazalari. Tengdoshlarni tekshirish va guruhda ishlashni rag'batlantirish o'quvchilarga bir-biridan o'rganish va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

O'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish

O'zbek tilini o'qitishda o'quvchilarning xilma-xil ehtiyojlarini tan olish va ularga javob berish zarur. Bunga quyidagilar kiradi:

Differentsiallashtirilgan o'qitish. Darslarni turli xil o'rganish uslublari va malaka darajalariga moslashtirish barcha o'quvchilarning samarali rivojlanishini ta'minlaydi.

Madaniy sezgirlik. Talabalarning madaniy kelib chiqishidan xabardor bo'lish va ularning tajribalarini o'quv jarayoniga integratsiyalash inklyuziv muhitni rivojlantiradi.

Motivatsion strategiyalar. ijobiy mustahkamlashdan foydalanish, erishish mumkin bo'lgan maqsadlarni belgilash va muhim bosqichlarni nishonlash o'quvchilarni rag'batlantiradi va faollashtiradi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, O'zbek tilini o'qitish metodikasi lingvistik bilimlar, madaniy integratsiya, zamonaviy texnologiyalar va sezgir pedagogik amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu elementlarni birlashtirgan holda, o'qituvchilar nafaqat tilni o'rgatadigan, balki o'zbek madaniyati va merosiga bo'lgan hurmatni uyg'otadigan dinamik va samarali ta'lim muhitini yaratishi mumkin. Turli tillarni o'rganishga global qiziqish ortib borayotganligi sababli, o'zbek tilini o'qitish metodologiyasi butun dunyo bo'ylab o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun yangi tadqiqotlar va innovatsion amaliyotlarni o'z ichiga olgan holda rivojlanishda davom etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B. To'xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodova. O'zbek tili o'qitish metodikasi Toshkent : Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. - 184 b.
2. Ziyodova T.U. "Hozirgi o'zbek adabiy tilini o'rganishda kommunikativ jadvallardan foydalanish". O'quv-metodik qo'llanma. Akademik litseylar uchun. — T.: 2002.
3. Nazarova S. "O'zbek tili o'qitish metodikasi" (O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi talabalar uchun qo'llanma sifatida tavsiya etgan). "O'qituvchi", 1992.

4. Mahmudov N., Nurmonov A., Ahmedov A., Solixo'jayeva. "O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi". — T.: "Fan", 1992.
5. Djurayeva, M., & Minamatov, Y. (2023, October). ONA TILI-SAVODXONLIK FANI. In Conference on Digital Innovation:" Modern Problems and Solutions".